

АЛЕКСАНДАР Б. ЛАКОВИЋ

ДАЛЕКО ОД ПОМИРЕЊА СА ЖИВОТОМ

Књигом *Распљиварање душе* песника, етнолога, антрополога, есејисте, аутора десетине алтернативних филмова Бојана Јовановића не само да се на достојан начин обележава педесет година његовог песничког рада него је и пригода, после претходног „избора” *Поновна рођења* (2015), да се још једном самери његово целокупно песништво, чији се садржај не може нити треба одвојити од његове друге вокације – антропологије и етнологије. Ову песникову „подељеност” сам Јовановић појаснио је у интервјуу *Полицији*: „За песника није важно научно, већ животно искуство и способност да га креативно уобличи... свако је стручно знање битно за песника само као његово непосредно, проживљено искуство које постаје чинилац његовог стварања. У том смислу су и моја етнолошка сазнања само један од елемената у грађењу песничког света.” Очито, песник Јовановић је свестан да ерудиција, чак и „из области духовне културе, религије, митологије и националне фолклорности” у себи крије потенцијалну претњу да се умањи „вредност и убедљивост песничког текста” те их је песник, са осећајем за меру, вешто „прикривао”, никако не занемарујући „њихово подразумевање”.

Прве две Јовановићеве збирке указале су на то да је песник загледан у све оно око њега, али и у све оно што је било, а што је још увек живо, па и препознатљиво, повремено. Живот, његова снаженост и оствареност, као и запитаност, забринутост, па и бројне недоумице, у првом су плану. Песник пева своје станиште. Пева из *змије*, из *јосића*, из *камена*, из *календара*, из *бунара*, из *сна*, из *обданице*. То је песнички садржај, али обогаћен наносима митског, прошлог, још увек присутног. Таква прихватљива контрастна представа овога нашег (и песниковог) видљивог данас, с једне, и

онога „што постоји, али се не види да постоји” (Р. Ингарден), с друге стране, намећу утисак да је један од основних мотива – осећање пролазности („На месту несталном / Где сам у пролазу” – песма „Обала створена”). Одлика првих Јовановићевих стихова су и асоцијације на дечју игру „бацања каменчића” („Сјуриш се у вртлог песме / Онда више не постојиш”), као и благо надреална представа „коровом опшивеног пања” који „годове своје / прежива”. Посебан значењски ефекат читамо у песми „Корен”: „Имам своју ноћ / Да заобилазно сањам / Како се себи примичем”, што ће и у наредним збиркама постати засебна и трајна садржајна силница Јовановићевог промишљања, јер допуњује идентитет појединца.

Осим што наставља нетом поменути значењску самоспознајну линију Јовановићевог песништва („Не допирем / до данас / почетног дана”), збирка *Душоловац* дочарава бројна стања која погоршавају угроженост осамљеника, што песник јесте. На пример: „Описујем секиру / над главом”, „Закон ме дроби”, „Препуштен сам изгледа неком другом”. Потом, уочавамо и мотив одлазака из завичаја, из родне куће, али и из себе: „Ниш и ништа / дају стопалима мекоћу / за напуштање куће” (песма „Стари вртлог”). У песми „Иза” песник, са доста ироније, упозорава на промену система вредности, због чега је актуелна ругалица: „Мислим / и пропадам”. У истој песми, песник данашњи ипостас доживљава као својеврсну маску („Маскирани смо у људе”).

Наредне три збирке у форми хаiku и хаиколике поезије (*Прошвед мрава*, *Пешчана мајка* и *Кућа иза облака*) настављају дубину и вишеслојност његовог певања („Надгробни камен. / Подиже се моја / и покојникова сен”), али и отвара присуство празнине („У празно / продужи ми корак”), као и претња у виду заборава („Зажубори ми / заборављено име”).

Збирка *Одломци божансџива* доноси стихове пуне смисла, стихове довршених медитација, иако се форма и стил стихова из првих збирки нису битно променили. Стихови су и даље лапидарни, реченице су, не превише, брзе и кратке. Нарочито су ефектни мислећи дистиси. Стилску значајност следи садржајна вишеслојност. Појединац се удваја: „Завичајна вода / све је даља. Из мене се рачва”. Трага за собом („Убрзано тражим / од себе што скривам” – песма „Пре почетка”) и за „сигурним местима / где су се скрили. / Пред изненадни / наш долазак”. Сумња у своју изворност („Гледао сам у воду. / Оног доле. / На дну протеклог времена” – песма „Измицање судбине”). Песник даје додатну семантичку дубину неснађеним изгнаницима кроз надреалне слике („Митари завирују у пртљак. / Извлаче главу из торбе... Отварамо стране. / Умрљане границе... Одозго дописан свет” – песма „Карта”). Ни природа

није задовољна собом („Природа изашла из лежишта”). Преовладају и мотиви прошлог, нарушеног, уништеног, тајанственог („Непрестано / сева / прегажено / време”), као и зов из дубине („Дубоке поруке / опет ме маме”).

Између осталих завидних темата, збирка транспарентног имена *Називи долазеће* наставља силницу идентитета: „Опојном падином / идем ка себи”. У овој збирци песник довршава своје теме, шири их где и како треба. Тако у песми „Путокази”, из које је и претходни навод, песник преноси свој доживљај изгона и изгнаника:

На глаткој површини
огледају се кровови
распакованих кућа.

Избеглички пламичак
клизи ка дубини
преосталог сјаја...

...Из густе магле
извирују путокази.
Надгробни белези.

Читава је књига у извесном контрасту. Наиме, фактографски самераван свет, у исти мах, живи супротности, чији је крајњи исход неодређеност. Једног часа смо пред „развалинама храма”, а другог се „обнавља сјај / старих огледала” у којима „препознајемо своја расплунута лица”. За тренутак, песник није одлучан: „Искорачио сам из шуме / или је она побегла од мене”, а потом је сигуран: „Онај кога очекујемо / већ је дошао... Расте као брдо што заклања сунце” (песма „Долазак”). Песма „Траг” иронично и црно-хуморно приноси карикатурални лик данашњег човека: „Досадне новине прелиставају читаоца / хипнотисаног животним мртвилем”, док у песми „Тајни дуг” песник осећа да у „анђеоској измаглици / тек овлаш / додирну ми раме”. Песник промишља да „потонули смо тамо / где је предубоко”. Осим тога, и „Паучинасти зрак / сакупља разбацане душе”, а и коначно „Душе окупљених / у нејасним сликама / заплувиле су горе”. И присуство сенки (нарочито од збирке *Одломци божанства*), не само душа, значајно је учестало, а и у готово сваком помињању поседују епитет, те су оне *нечије, окућене, разбацане, злослушне, претоварене...*

Од збирке *Сенке у њами*, иако у Јовановићевом поступку до тада није било толико значајних отклана, очито је да је песник

пронашао свој израз којим успева да испева све што је замислио, и то баш онако како је унапред предвидео. А то је кратка строфа-реченица од свега два-три-четири стиха од неколико кратких речи, по узору на Настасијевића и Алека Вукадиновића, који су ослоњени на хотимице спутавану али живу игровност и досежу до митских димензија, попут Попе. У Јовановићевој редукцији, појмови које он користи сведени су до свог основног симболичког потенцијала, што омогућује да се и у стиховима посвећеним свакодневици уочава тежња ка асоцијативном изрицању свега онога што смисаоно поседују – архетипско. Митске представе измештене из ванвременог у свакодневицу створиле су утисак да ни Јовановићеве песме о непосредној стварности не можемо доживети само као веристичке (Саша Радојчић).

Наиме, у збирци *Сенке у џами*, као и у ранијим збиркама, након „сводног” наслова, првог стиха или прве строфе, следе споротеке асоцијације и метафоре поводом њих, а потом и асоцијације на асоцијације, до краја песме. У таквом спиралном току сетних и меланхоличних песама њен садржај се богати духовним бесценима, од паганских наивних веровања, преко новозаветних легенди, до савремене филозофије и психологије.

Песник се у овој књизи одлучио да песме гради од свакодневних детаља, до духовних нивоа, што објашњава и садржај читаве књиге, у чијем средишту је живот појединца, условљаван, усмеравањан, ограничавањан. Пред нама је појединац који се повлачи у себе, и своју свакодневицу, али и у медитације и асоцијације, усмерене ка иронијском отклону према постојећим болестима савременог друштва („пријатељице првог сумрака”, „врхови локалног подземља”, „анђео ђаволје вароши”, „весела колона враћа се из промашене улице”). Истовремено, у садржај књиге утиснута су и промишљања о дихотомији живота и смрти, Бога и Ђавола, поста и греха, веровања и одрицања, памћења и заборавља. Од посебног значаја је појашњење појединих симбола (*сенке, сан, облак, ноћ*) који су, уз „Саздатеља”, населили простор између полова назначених бинома. У песми „Назив” читује се упозоравајући контраст и дуализам између духовног надзирања и урбане вртоглавице без икаквих узора и критеријума, као и у песми „Опис спаса”, где је песмин медијум до читалаца – библијски мотив: „На славној свадби вино је у води / сачекало свој трен”, данас и овде, које, у међувремену, помоћу „покварених обичаја”, прелази у своју супротност, у опште губитништво: „гледа са прага / како се вино опијено собом / опет враћа води”.

Појединац није слободан и не може се попети уз литицу („Глатким зидом нисам одмицао... Поломљени нокти говоре / о

неуспелим покушајима”). Штавише, представља његов и наш апсурд („Нема те тамо где јеси, / овде си где ниси”).

Што се тиче тематског одредишта збирке *Говор ѝрозорљивої*, и оно је сродно ранијим Јовановићевим остварењима, значајно допуњавано. Тачније, у центру песникове пажње је данашњи човек и досуђено му окружење са свим одступањима од природног и нормалног, као што су неснађеност, изгубљеност, угроженост, оскудица, тескоба, опредмећеност, отуђеност, фрагментација, несигурност и виртуелност битисања.

Песник у детекцији свог окружења посебно наглашава своју немоћ да утиче на оно са чиме се не слаже („Утврђена граница / и без моје воље / непрестано се помера”). Парадигматичне су песничке слике важећег и прихваћеног хаоса на темељу узајамног неразумевања („У мени не виде оног који јесте, / у њима гледам оне који нису”). Опасност су и демонске силе мрака и зла („Супротним сновима зачете / преливају се сотонске боје” – песма „Азбучник”).

О доживљају песниковог и нашег окружења сведоче и слике контејнера, кесџа за ђубре, градских паса, гладних година, метежа, као и представе данашње власти и власти из блиске прошлости, иза којих нам преостају само горка и изневерена очекивања („Трг је преплављен народом / из којег се издвајају они / који не желе да му се врате”).

Сасїџџи времена су представа фрагментације појединца, колектива и смисла, уопште („Дробљењу је продужен рок”), а статус угроженог појединца тешко је одвојити од судбине колектива. Наметнуто безнађе и бесмисао песник дочарава контрастном па и зачудном игром речима и значењима, као што су: „Тамо куда идемо / немамо где стићи”; „идући све даље // Одакле не бих могао / да се вратим”; „Одлазио је / одакле није дошао”.

Јовановићев доживљај свакодневице и друштва близак је Хелдерлиновом поимању окружења као сабласти, као и Хегеловој истини да смо у кавезу друштва – прождрљиве машине које треба критиковати, уместо да смо интегрални део хуманизованог друштва, које је могло и требало бити реализација владавине слободе, ума, чулности и духовности за све нас.

Осим тога, песнички садржај је омогућио песнику вешт ирониан исказ (контролисан и недраматичан), уз то медитативан и игрив, који у форми иронично-медитативног дискурса постаје и одлика и квалитет Јовановићевог песништва.

И у књизи *Сїасоносне невоље* песник пева о свом неподношљивом окружењу, али сада то чини кроз усуд појединца, што је, додуше, и раније повремено чинио. Песникова и наша стварност,

која то уистину није, мења немоћника, удваја га („Кроз моја уста / говори што не желим”), утиче на његово памћење („Померали границе / док сопствену нисмо / померили памет”) и идентитет („Из матичних нас исписује књига, / односи нам имена, датуме и крстове / са вечних станишта”). Стога не изненађује учестало присуство мотива смрти (песма „Сан пре него усним” је представа самог умор-часа), као и чекања смрти у ширем доживљају мирења са њом. Чак се, повремено, и смрт јавља као спасење („Постоји место / где ме нико не може пратити, / прислушкивати и завири-ти у снове”), уместо да је то предавање вери („У најмањи улазимо храм / где смо се од себе могли сакрити” чекајући „поклапање сањаног и догођеног”).

Збирка *Долазеће гоба* наставак је претходне. Одликују је депресија („У нашим телима / све је мање места / за долазеће године”), ружење окружења злом („Намножили су се у кући / и не допуштају нам да обедујемо. // Улазе нам у снове / и прогањају са прага” – песма „Напаст”). То чине и „сабласти” и звери (песма „Лица” почиње овако: „град препун је звери / чија ме близина нагони на бекство”), а окончава се застрашујуће: „Узалудни су покушаји / да одем из града. // Свака звер носи понеку црту / мог лица”), као и понор у човеку, надреално приказан („Понор је у нама / и гута нас изнутра. // Сурвани у себе, / падамо у бездану таму”). Чак је и доживљај смрти – могућност избављења. У овој књизи су оправдане фикција, надреална ликовност, па и сновиђења, у којима је писмо – медијум између два света. Али је, као и у претходној збирци, уочена редукција митског.

Приметан је и покушај душе да се извуче из оваквог света „порушене тишине”, без амбиција да га преобрази, коју песник „следи,” што нас наводи на закључак да песник све време разговара са душом, исповеда јој се. Њему је само она остала, а и њој само он – песник („да ли си ти моје или ја твоје скровиште”).

На крају изношења импресија о књизи изабраних и нових песама *Расиварање душе* Бојана Јовановића треба рећи да је она представила изневерена очекивања појединаца жељних промена. Књига је парадигма осамљених, потиснутих, отуђених, егзистенцијално и духовно угрожених отуђеника. И немоћника сагледаних кроз контекст данашњих друштвених промена, надограђених митолошким слојевима, које нису успеле да поврате и оживе дихотомни завет – „владавину ума и слободе”, али су зато условиле наметање живота, као својеврсне визије празнине и изгубљеног поверења, што све скупа погоршавају статус изгнанника из друштва и из себе. У таквом амбијенту застрашени појединци су све даље од тачке

помирења са животом (Шилер), а немоћници и очајници све су даљи од обећане аутономије индивидуума (Фихте). Сведоци смо, дакле, и жртве илузија и утопије, али и исконске жеље за слободом, правом и правдом, које су се, преко ноћи, трансферисане у своју супротност (бахатост, недодирљивост, одљуђеност, одсебљеност, одсуство саосећања), од којих се узалуд дистанцирамо, уплашени да, у коначном сабирању, не постанемо помињана супротност.